

KATARZYNA SOCHA

O WSPÓŁCZESNYM ROZKWICIE ŚREDNIOWIECZA –
RENEANS MINIONEJ EPOKI ORAZ JEGO WYRAZ
W XXI-WIECZNEJ NIEMIECKIEJ KULTURZE POPULARNEJ

A b s t r a k t. Przedmiotem rozważań niniejszego artykułu jest dające się obecnie zaobserwować w Niemczech niezwykle żywe zainteresowanie wiekami średnimi. Fenomen ten — określany również mianem renesansu średniowiecza bądź boomu na średniowiecze — znajduje szczególnie mocny wyraz w różnych dziedzinach współczesnej kultury popularnej. Dla wykazania postawionej na wstępie tezy autorka ogranicza się do kilku z nich: wystaw, rekonstrukcji oraz imitacji średniowiecznych twierdz i osad, gier komputerowych i społecznościowych, a także średniowiecznych jarmarków oraz turniejów rycerskich. Zaprezentowany przegląd minionych, jak również aktualnych wydarzeń kulturalnych w każdym z wyżej wymienionych obszarów niemieckiej popkultury potwierdza fakt o rosnącej popularności średniowiecza, prowokując jednocześnie pytanie o jej przyczynę. Z analizy reprezentatywnych opinii historyków, publicystów oraz samych fanów średniowiecza wyłania się jednoznaczna odpowiedź: człowiek XXI wieku odczuwa tęsknotę za światem kontrastującym z rozpędzonym molochem współczesności. Taką właśnie ostoją i bezpiecznym miejscem schronienia staje się dla niego oparta na silnych fundamentach oraz pewnych wartościach rzeczywistość średniowiecza.

Słowa kluczowe: renesans średniowiecza; recepcja średniowiecza; współczesna popkultura; kryzys człowieka XXI wieku; powrót do korzeni.

*Zeitmaschine ins Mittelalter? Steige ich sofort ein*¹ — takiej odpowiedzi udzieliło 77,3% użytkowników BR.de, bawarskiej publicznej stacji radiowo-telewizyjnej. Przeprowadzona pod koniec września 2014 r. ankieta pt. *Was*

Mgr KATARZYNA SOCHA — doktorantka Instytutu Filologii Germańskiej KUL; adres do korespondencji — e-mail: ka-socha@o2.pl

¹ *Zeitmaschine ins Mittelalter? Steige ich sofort ein*, Ankieta z 19 listopada 2014 r., www.br.de/fernsehen/ (dostęp: 27.01.2016) — „Wehikuł czasu do średniowiecza? Wsiadam natychmiast” (przekład K.S.).

*halten Sie vom Mittelalter?*² nie ma wprawdzie reprezentatywnego charakteru, stanowi jednakże jeden z dowodów potwierdzających fakt, że w Niemczech można obecnie zaobserwować żywe zainteresowanie wiekami średnimi. Ich popularność wydaje się rosnać z roku na rok, a okazji do spotkania ze średniowieczem dostarczają aktualnie liczne wystawy, rekonstrukcje zachowanych bądź wznoszenie nowych średniowiecznych twierdz/osad, gry komputerowe i społecznościowe, średniowieczne jarmarki oraz turnieje rycerskie, muzyka, literatura, a także produkcje filmowe. Ze względu na obszerny materiał badawczy w niniejszym artykule postaram się wykazać zawartą w jego tytule tezę o fenomenie popularności średniowiecza w kulturze niemieckiej XXI wieku, przedstawiając i analizując cztery kategorie: wystawy, rekonstrukcje, gry oraz turnieje.

1. O RECEPCJI ŚREDNIOWIECZA

Zanim jednak skupimy się na konkretnych przejawach współczesnego rozkwitu wieków średnich, warto zatrzymać się na moment przy często przez mediewistów stosowanym pojęciu „popkulturowej recepcji średniowiecza”, uważanego przez część naukowców za nie do końca poprawne, a wręcz wprowadzające w błąd. Wybitny niemiecki historyk Otto Gerhard Oexle³ w swojej publikacji *Die Gegenwart des Mittelalters*⁴ zwraca uwagę, że pojęcie recepcji (niem. *Rezeption*) odnosi się w pierwszej kolejności do rzeczy, jaką może być np. korpus tekstów. Ponadto czasownik *recypować* (niem. *rezipieren*) wyklucza produktywny charakter współczesnego zajmowania się omawianą epoką, będącego konkretną działalnością kulturową. Dzieje się tak, ponieważ:

Die Vergangenheit wird von der Gegenwart nicht einfach ‘rezipiert’. Die Gegenwart wird von der Vergangenheit unter Umständen auch ‘heimgesucht’, und die Vergangenheit wird von der Gegenwart rekonstruiert, modelliert und unter Umständen auch erfunden. Gewiss, dies alles schließt die Arbeit und die Techniken des Überlieferens und Rezipierens ein⁵.

² *Was halten Sie vom Mittelalter?*, tamże: „Co sądzi Pan/Pani o średniowieczu?” (przekład K.S.).

³ Więcej o osobie profesora na stronie internetowej: <https://www.umk.pl/uczelnia/dhc/oexle/> (dostęp: 03.02.2016)

⁴ „Współczesność średniowiecza” (przekład K.S.).

⁵ Otto Gerhard Oexle, *Die Gegenwart des Mittelalters* (Berlin: Akademie Verlag, 2013), 21. „Przeszłość nie jest przez terażniejszość tak po prostu recypowana. Terażniejszość może być

Stąd też w niniejszej publikacji nie będę posługiwała się tym kontrowersyjnym terminem, lecz będę mówiła o współczesnej obecności średniowiecza.

2. OBECNOŚĆ WIEKÓW ŚREDNICH W CZASACH NAJNOWSZYCH

O tym, że średniowiecze w Niemczech przeżywa swoją koniunkturę, pisał już w 2012 r. Heinz Sieburg, profesor lingwistyki i mediewistyki na uniwersytecie w Luksemburgu⁶. Wedle przywołanego wcześniej O.G. Oexlego wyróżnić można trzy podstawowe formy obecności średniowiecza w czasach najnowszych. Po pierwsze, bezpośrednią i rzeczową obecność minionej epoki dzięki reliktom i pomnikom kultury, takim jak np. rękopisy, dokumenty, historyczne centra miast, budowle czy utwory muzyczne i literackie. W tym sensie możemy mówić o ciągłym trwaniu średniowiecza.

Druga forma obecności wieków średnich wiąże się z pojęciem średniowiecza w znaczeniu *media aetas*, *medium aevum*, stworzonym przez humanistów w XIV i XV wieku jako określenie czasu dzielącego antyk i renesans⁷. W takim rozumieniu owa epoka ‘środkowa’ odnosiłaby się do lat 500–1500, przy czym wyznaczone w ten sposób ramy czasowe jawią się jako dalece nieprecyzyjne, o początku bowiem, jak też końcu epoki nie decydowały pojedyncze wydarzenia. Bardziej zasadne zatem wydaje się mówienie o pewnych okresach przejściowych. Stąd też wśród historyków i badaczy toczy się nieustanna polemika w tej kwestii, mimo to jednak do dzisiaj funkcjonuje tak przejęte i powszechnie używane pojęcie *średniowiecze*. Jednocześnie stanowi ono — jako sztywny schemat myślenia — niemałe zagrożenie⁸, wskazując na antynomiczność z tzw. czasami najnowszymi, pojęciem stworzonym z kolei przez myślicieli doby oświecenia. W ich

przez przeszłość również ‘nawiedzana’, przeszłość zaś przez terażniejszość rekonstruowana, modelowana i ewentualnie także odkrywana. Bez wątpienia wszystko to nie wyklucza pracy oraz technik przekazywania i recypowania, o wiele jednak bardziej adekwatnie wyrażającą rzeczą, o której tu mowa, jest dynamika pamięci kulturowej aniżeli pojęcie recepcji” (przekład K.S.).

⁶ Heinz Sieburg, *Literatur des Mittelalters*, wyd. 2 (Berlin: Akademie Verlag, 2012), 209.

⁷ Günther Pütlner, „Der Begriff der Seele in der mittelalterlichen Philosophie am Beispiel des Thomas von Aquin”, w: *Der Begriff der Seele in der Philosophiegeschichte*, red. Hans D. Kleine (Würzburg: Verlag Königshausen & Neumann, 2005), 197.

⁸ Różne badania pozwalają mówić o początkowym okresie przejściowym od IV do VII wieku (centralne wydarzenia w tym czasie to upadek Cesarstwa zachodniorzymskiego i wędrówka ludów), końcowy zaś umieszcza się pomiędzy wiekiem XIII i XV. Skrajne datowania: Dietrich Gerhard — XI–XVIII wiek; Jacques Le Goff — II/III–XIX wiek.

rozumieniu historii okres ten oznaczał — w przeciwieństwie do wieków średnich — otwarte horyzonty i wyjście człowieka z jego samozawinionej niesamodzielności, wyrażone w wyzbyciu się średniowiecznych skrępowań ze strony religii i jej obrońców, a w końcu w wyrwaniu się z duchowej niewoli i niewiedzy⁹. Z tak rozumianą dwubiegunowością łączy się ściśle zjawisko tzw. *entzweites Mittelalter*¹⁰. Epoka ta bowiem — w znacznej mierze schematycznie i bezrefleksyjnie — postrzegana jest przez współczesnych z jednej strony negatywnie jako synonim zestarzałości oraz ciemnoty i jako taka jest odrzucana, z drugiej zaś pozytywnie jako romantyczne średniowiecze¹¹, co potęguje zarysowującą się obecnie krytykę postępu i nowoczesności. W niej m.in. należy upatrywać obserwowaną dzisiaj afirmację średniowiecza. Znajduje ona swoje odzwierciedlenie w żywym zainteresowaniu dawną epoką, widocznym w wielu obszarach współczesnej popkultury i nadawaniu jej przy tym — świadomie bądź nie — nowych znaczeń. W tym rozumieniu mowa o średniowieczu widzianym oczami współczesności¹².

3. ŚREDNIOWIECZE WE WSPÓŁCZESNEJ POPKULTURZE

Początek dzisiejszego zachwytu epoką średniowiecza łączy się w sposób nierozzerwalny z zakończoną sukcesem historyczną wystawą poświęconą okresowi panowania dynastii Hohenstaufów *Die Zeit der Staufer*. Miała ona miejsce w 1997 r. w Muzeum stuttgarckim w ramach obchodów jubileuszu 25-lecia istnienia kraju związkowego Badenia-Wirtembergia. Jego ówczesny premier Hans Filbinger skomentował to legendarne wydarzenie słowami: „So wichtig die Bewältigung der jüngeren Vergangenheit ist, auch die ältere Geschichte verdient unsere Aufmerksamkeit”¹³. Sukces trwającej od 25 marca do 5 czerwca wystawy, którą obejrzało łącznie 675 tys. zainteresowanych, przekroczył najśmielsze oczekiwania i odbił się szerokim echem w krajowej

⁹ O.G. Oexle, *Die Gegenwart*, 9.

¹⁰ Tamże, 16. „Poróżnione średniowiecze” (przekład K.S.).

¹¹ W epoce romantyzmu (lata 90. XVIII do lat 40. XIX wieku) nastąpiła fascynacja kulturą średniowiecza jako okresu spójnego obrazu świata bez religijnych podziałów i nowoczesnego rozdarcia, ponadto jako przedindustrialnego okresu harmonii człowieka z naturą. Aspekty negatywne stoją za ukazaniem w lepszym świetle i wyidealizowanym światem rycerskim.

¹² O.G. Oexle, *Die Gegenwart*, 18.

¹³ *Die Zeit der Staufer. Geschichte – Kunst – Kultur: Katalog der Ausstellung*, red. Hausscherr Reiner (Stuttgart: Landesmuseum Stuttgart, 1977). „Jak ważne jest uporanie się z młodą przeszłością, tak samo również przeszłość dawniejsza zasługuje na naszą uwagę” (przekład K.S.).

praszę. Stała się ona impulsem i wzorcem do organizowania kolejnych wystaw, z których warto wymienić chociażby *Stadt im Wandel* („Miasto w okresie przemiany”, 1985), *Sallier* („Dynastia salicka”, 1992), *Bernward von Hildensheim und das Zeitalter der Ottonen* („Bernward z Hildensheim i czasy ottońskie”, 1993), *Heinrich der Löwe und seine Zeit* („Henryk Lew i jego czasy”, 1995) czy *799: Kunst und Kultur der Karolingerzeit* („997: Sztuka i kultura okresu Karolingów”, 1999)¹⁴. W konsekwencji historyczne wystawy weszły niejako do stałego repertuaru postindustrialnego społeczeństwa niemieckiego, przybierając z biegiem czasu tożsamsciotwórczy charakter. Rozpoczęty wówczas boom trwa nieprzerwanie do dziś, czyniąc minioną epokę niemal bezpośrednio doświadczalną. Tylko w 2015 r. zorganizowanych zostało 13 wystaw o zasięgu ogólnokrajowym, niektóre z nich trwają nadal jako wystawy czasowe, inne zaś znajdują się w fazie projektowej¹⁵. Warto tu wspomnieć chociażby trwającą w muzeum Reissa-Engelhorna w Mannheim od lutego 2015 r. wystawę zatytułowaną *Wilde Völker an Rhein und Neckar. Franken im frühen Mittelalter*¹⁶ („Dziki lud z nad Renu i Neckaru. Frankowie we wczesnym średniowieczu”). Do końca 2020 r. każdy zainteresowany może wybrać się w podróż do wczesnego średniowiecza (V-VII wiek) oraz podziwiać blisko 1200 archeologicznych znalezisk z tamtego czasu. Inwestycja ta kosztowała muzeum 1,6 mln euro. Inna prezentacja czasowa *Esskultur und Heilkunst im Mittelalter* („Kultura jedzenia i medycyna w średniowieczu”) miała miejsce w bawarskim mieście Abenberg i trwała od 1 maja do 13 września 2015 r.¹⁷ Natomiast 31 grudnia 2015 r. w Berlinie zakończona została wystawa *geSchichten und beFunde — Mittelalterliche Sakralkunst neu entdeckt*¹⁸ („Historie i badania — średniowieczna sztuka sakralna odkryta na nowo”), otwarta 10 września 2011 r. Zaskakująco wiele wystaw czasowych ma miejsce w kraju związkowym Saksonia-Anhalt. 31 sierpnia 2015 r. została tam zakończona trwająca ponad rok wystawa zorganizowana w Zamku Naumburskim przez stowarzyszenie wspierające światowe dziedzictwo nad rzekami Sałową i Utratą, starające się jednocześnie o umieszczenie regionu na światowej liście UNESCO. Wśród

¹⁴ *Geschichte des Mittelalters für unsere Zeit: Erträge des Kongresses des Verbandes der Geschichtslehrer Deutschlands „Geschichte des Mittelalters im Geschichtsunterricht“*. Quedlinburg 20.-23. Oktober 1999, red. Rolf Ballof (Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 2003), 300.

¹⁵ <http://www.mittelalterausstellungen.de/veranstaltungen/externe-veranstaltungen/> (dostęp: 31.01.2016).

¹⁶ http://www.rnz.de/nachrichten/mannheim_artikel,-Reiss-Engelhorn-Museen-zeigen-1200-eigene-archaeologische-Funde-_arid,78646.html (dostęp: 31.01.2016).

¹⁷ http://www.museen-abenberg.de/desktopdefault.aspx/tabid-312/758_read-19105/ (dostęp: 31.01.2016).

¹⁸ <http://www.stadtmuseum.de/ausstellungen/geschichten-und-befunde> (dostęp: 31.01.2016).

imponującego zbioru eksponatów wystawy pt. *Welterbe? Welterbe!* („Światowe dziedzictwo? Światowe dziedzictwo!”) szczególnym zainteresowaniem cieszyły się pochodzące z jednego z najstarszych rękopisów oryginalne fragmenty rycerskiego eposu autorstwa Wolframa von Eschenbach pt. *Parzival*. Od 14 czerwca 2014 r. mieszkańcy i goście niemieckiej dzielnicy miasta Memleben mogą podziwiać trwającą tam wystawę *Wenn der Kaiser stirbt — Der Herrschertod im Mittelalter* („Kiedy umiera cesarz — śmierć władców w średniowieczu”). Tamtejsze muzeum musiało zainwestować w projekt ponad 600 tys. euro. Także muzeum we Fryburgu Bryzgowijskim zaprezentowało trwającą pięć miesięcy wystawę *Lausige Zeiten — Hygiene im Mittelalter* („Paskudne czasy — higiena w średniowieczu”). Spośród wystaw objazdowych warto wspomnieć ekspozycję *Im mittelalterlichen Skriptorium* („W średniowiecznym skrytorium”) oraz *Frauenleben im Mittelalter* („Życie kobiet w średniowieczu”). Za ostatni przykład może posłużyć obejmująca swoim zasięgiem trzy kraje związkowe i trwająca od września 2014 do lutego 2015 r. wystawa *Am Vorabend der Reformation. Alltag und Frömmigkeit in Mitteleuropa* („W przeddzień reformacji. Codziennosc i pobożność w środkowych Niemczech”). Podobne przykłady współcześnie organizowanych wystaw, mających na celu przybliżenie epoki średniowiecza, można mnożyć w nieskończoność. Zauważamy jednak, że wszystkie je łączy jeden wspólny, jakże ważny fakt. Otóż przyczyniają się one do wniesienia w świat współczesny, jako mały „wehikuł czasu”, fragmentu przeszłości¹⁹, pobijając przy tym kolejne rekordy popularności wśród odbiorców.

Z omówionym powyżej przejawem współczesnego boomu na średniowiecze łączy się ściśle fenomen rekonstruowania oraz imitowania średniowiecznych twierdz i osad. Zgodnie z bazą danych *Mittelalter.Zeitreise.de*, najobszerniejszego i działającego od 2010 r. niemieckiego portalu informującego na bieżąco o wydarzeniach związanych z omawianą tu epoką, w Niemczech znajduje się aktualnie 1960 średniowiecznych twierdz i zamków. Wobec obszerności materiału badawczego przedmiotem niniejszych rozważań będą jedynie rekonstrukcje i imitacje powstające w ramach tzw. archeologii eksperymentalnej²⁰.

¹⁹ Detlef Hoffmann, „Authentische Erinnerungsorte oder: Von der Sehnsucht nach Echtheit und Erlebnis”, w: *Bauten und Orte als Träger der Erinnerung. Eine Erinnerungsdebatte und die Denkmalpflege*, red. Hans R. Meier i Mation Wohlleben (Zürich: Hochschulverlag AG, 2000), 36.

²⁰ Pod pojęciem archeologii eksperymentalnej, inaczej doświadczalnej, należy rozumieć „różnego rodzaju przedsięwzięcia polegające na żywym odtwarzaniu przeszłości, uczestnictwo w zrekonstruowanych [...] aspektach życia dawnego, stosowaniu takowych technik itp.”. www.keap.umk.pl/archeologia-ekperymentalna.html (dostęp: 31.01.2016).

Ogromne, albowiem rokrocznie około 20-tysięczne rzesze turystów nawiedzają obecnie powstałą w latach 2000-2004 imitację grodu Kanzach, położonego nad jeziorem Federsee w landzie Badenia-Wirtembergia. Wierna XIII-wiecznemu oryginałowi rekonstrukcja oferuje bogaty program zarówno dla pojedynczych osób, całych rodzin, jak też zorganizowanych grup, od 2004 r. zaś jest regularnie zamieszkiwana przez tzw. grupy *Living History*. Możliwość namacalnego doświadczenia średniowiecznej rzeczywistości regionu z VIII-XII wieku stwarza ukończony w 2013 r. bawarski park historyczny Bärnau-Tachov. W skład kompleksu wchodzi pochodząca z okresu wczesnego i dojrzałego średniowiecza wieś, jak również drewniana wieża umieszczona na kopcu. Rosnącą popularnością cieszy się największa tego typu rekonstrukcja grodu w Nadrenii Północnej-Westfalii *Burg Schloss*, zrealizowana w latach 2013-2015 dzięki finansowemu wsparciu Unii Europejskiej w ramach projektu *Erlebnisraum Schloss Burg*²¹. Inwestycja ta pochłonęła ogromną sumę ponad miliona euro. Kompleks, powiększony w sierpniu 2015 r. o nowo otworzone centrum dla odwiedzających, zaprasza corocznie około 300 tys. fanów średniowiecza w niezwykłą podróż do przeszłości na spotkanie z kulturą, ze szczególnym uwzględnieniem tzw. grup *Best Ager*²² oraz podróżujących w celach konferencyjnych. „Nie tylko chciałabyś sobie wyobrazić, jak mogło być w średniowieczu, lecz także odkryć to osobiście?”²³ — to pytanie skierowane jest do wszystkich zainteresowanych projektem *Campus Galli*, realizowanym w okolicach Meßkirch w Badenii-Wirtembergdze. Stosując średniowieczne metody budowlane oraz biorąc za wzór znany plan benedyktyńskiego klasztoru w Sankt Gallen, dzień po dniu powstaje tam kolejna częśćka średniowiecza, a dokładniej imitacji wczesnośredniowiecznego karolińskiego miasteczka klasztornego. Zgodnie z planem rozpoczęte latem 2013 r. prace potrwać około 40 lat, już jednak teraz miejsce budowy z udostępnionymi do zwiedzania 20 stacjami przyciąga tłumy — raport z 11 września 2015 r. podaje liczbę 44 827. Co więcej, celem przedsięwzięcia jest nie tylko jedyna w swoim rodzaju podróż

²¹ Celem projektu jest, z jednej strony, poprawa infrastruktury budowlanej zamku, z drugiej zaś umocnienie kompleksu jako centralnego miejsca spotkań z historią regionu, dzięki marketingowi i pozyskanym środkom finansowym. <http://www.bergisches-dreieck.de/bergische-gesellschaft/projekte/erlebnisraum-schloss-burg.html> (dostęp: 05.02.2016)

²² Andreas Ebert, *Die jungen Alten. Best Ager als Zielgruppe im Marketing* (Hamburg: Bechelor + Master Publishing 2014), 1. „Best Ager – grupa docelowa osób w wieku powyżej 50 lat” (przekład K.S.).

²³ <http://www.campus-galli.de/> (dostęp: 30.01.2016)

w czasie, lecz także nakłonienie do refleksji nad czasami współczesnymi, co zaznacza Hanne Napierala, kierownik budowy²⁴.

Inny przykład stanowi zrekonstruowane w Macklenburgii-Pomorzu Przednim miasteczko porywające w podróż odkrywczą XII- i XIII-wiecznego świata śladami Słowian. W skład kompleksu budynków *Castrum Turglowe* wchodzi również pobliskie centrum informacji, oferujące dzieciom, młodzieży oraz dorosłym liczne atrakcje. Podobna wczesnośredniowieczna wioska słowiańska o powierzchni 1,4 ha oraz otoczona 20 metrowym murem znajduje się w Neustrelitz nad jeziorem Zierker. W osiemnastym już sezonie 2014 r. odwiedziło ją 24 tys. miłośników średniowiecza. W regionie Lübeck zaś realizowany jest obecnie długotrwały projekt budowy średniowiecznego zespołu klasztornego, w ramach którego już od 1999 r. oferowany jest bogaty repertuar atrakcji: warsztaty, dni i tygodnie projektowe, programy szkolne, uroczystości letnie, wesela, terapeutyczna jazda konno, przejażdżki dorożką czy archeologiczne kursy rzemieślnicze. Pierwsze kamienie pod budowę zostały już położone, w prace budowlane zaś zaangażowana jest przede wszystkim młodzież i dzieci. Od 2013 r. został im oddany do dyspozycji specjalny budynek, w którym mogą zdobywać średniowieczne umiejętności rzemieślnicze i czerpać z tego wiele przyjemności. W celu pozyskania niezbędnych środków finansowych trwa akcja *Mitbauen & Steine kaufen*²⁵ („Wspólnie budować & kupować kamienie”). Cena jednego kamienia to 5 euro.

Wszystkim wymienionym powyżej inicjatywom przyświeca jedna cecha wspólna, a mianowicie ich wartość emocjonalna. Niemiecki historyk Matthias Donath podkreśla, że oddziałując na emocje i przywołując w pamięci historię, przedsięwzięcia te wzmacniają dwa ważne aspekty społeczne: tożsamość i świadomość narodową²⁶.

Kolejnym średniowiecznym wytworem popkulturowym, urealnającym odległą epokę i czyniącym ją niemalże namacalną, są gry komputerowe. Na stronie internetowej magazynu komputerowego „Chip” już w 2013 r. pojawiła się teza, że średniowiecze przeżywa w nich swój renesans²⁷. Patrząc na rosnącą z roku na rok liczbę nowych gier PC twierdzenie to rzeczywiście

²⁴ Gregor Moser, „Wir wollen zum Nachdenken anregen”, *Südkurier* z 9 października 2015 r. <http://www.suedkurier.de/region/linzgau-zollern-alb/messkirch/8222-Wir-wollen-zum-Nachdenken-anregen-8220;art372566,8213171> (dostęp: 30.02.2016).

²⁵ Więcej o akcji: <http://www.klosteranlage.de/mitbauen-steine-kaufen.html> (dostęp: 03.02.2016).

²⁶ Matthias Donath, „Denkmalpflege bedeutet Geschichte erlebbar machen”, w: *Die Rekonstruktion von Bauwerken: Schriftenreihe Stadtbild Deutschland e.V.*, red. Harald Streck (Norderstedt: BoD - Books on Demand, 2014), 28.

²⁷ http://www.chip.de/artikel/Die-25-besten-Mittelalter-Onlineispiele_64206562.html (dostęp: 31.01.2016).

wydaje się uzasadnione. Średniowieczny świat gier kreuje obecnie projekt Edalon.de. Jest to jednocześnie nazwa fantastycznego kontynentu z własną historią, kulturą, panteonem bogów i możliwością rozbudowy o nowe państwa, miasta oraz ludy. Świat Edalonu można scharakteryzować krótko w czterech słowach: bohaterowie, walka, magia i przygoda. Spośród ponad stu średniowiecznych zawodów, które można wykonywać, zanurzając się w świat gry, najbardziej intrygująco brzmią: sokolnik, herold, łowca głów, kat czy golibroda²⁸. Na stronie internetowej www.spielen.de, będącej systematycznie uaktualnianym zbiorem najnowszych gier komputerowych, dostępnych jest aktualnie 416 uporządkowanych alfabetycznie i bezpłatnych gier, których tło stanowi właśnie epoka średniowiecza. Wśród polecanych znajduje się m.in. *Viel Wundersames melden uns Mären alter Zeit* („Wiele niezwykłości dostarczają nam opowieści dawnych czasów”), której tytuł stanowią pierwsze słowa tłumaczenia słynnej *Pieśni o Nibelungach*²⁹. Na innej stronie, corsual.com — *All about games and more*, znajduje się obecnie 54 podobnych gier³⁰. Z kolei 157 bezpłatnych średniowiecznych przygód czeka na fanów tej epoki na free2play.chip.de³¹. Pierwszymi wymienionymi jest połączenie gry strategicznej z podziałem na role *Knight Fight*, której bohaterem jest rycerz walczący o koronę w mrocznym świecie, oraz gra strategiczna *Goodgame Empire* z możliwością wzniesienia własnej twierdzy i całego królestwa. Na niemieckojęzycznej stronie Amazon.de pod hasłem *średniowieczne gry* wyświetla się 183 wyników. Trzy wyświetlone jako pierwsze to: *Medieval Lords — Bauen, Verteidigen, Knights of the Temple — Infernal Crusade* oraz *Rakard Kingdoms — Erschaffe Dein Imperium*³². Dla porównania na innej jeszcze stronie browsergames.de oferowanych jest 217 gier. Na stronie zaś pcgames.de ukazał się 8 marca 2015 r. artykuł mówiący o 10 najlepszych grach komputerowych inspirowanych średniowieczem. Są nimi kolejno: *Age of Empires* (2013), *Assassin's Creed* (2007), *Chivarly — Medieval Warfare* (2012), *Crusader Kings 2* (2011), *Dark Souls* (2011), *Drageon Age — Origins* (2009), *Medieval 2: Total War* (2006), *Mount & Blade: Warband* (2010), *Stronghold Crusader* (2014) oraz *The Wichter 2: Assassins of King* (2006). W 2014 r. tytuł najlepszej gry PC uzyskała *Dragon Age: Inquisition*

²⁸ <http://www.edalon.de> (dostęp: 03.02.2016).

²⁹ <http://browsergames.spielen.de/strategie-browsergames> (dostęp: 01.02.2016).

³⁰ <http://www.corsual.com/spiele/mittelalter/> (dostęp: 03.02.2016).

³¹ <http://free2play.chip.de/spiele/mittelalter/> (dostęp: 01.02.2016).

³² <http://www.amazon.de/mittelalter-spiele-pc-Games/s?ie=UTF8&page=1&rh=n%3A300992%2Ck%3Amittelalter%20spiele%20pc> (dostęp: 02.02.2016).

— trzecia część popularnej serii *Dragon-Age*, której krwawy spektakl rozgrywa się w fantastycznym świecie średniowiecza³³.

Obok gier komputerowych warto wspomnieć także liczne, a popularne w dobie średniowiecza, gry społecznościowe. Mowa tu z jednej strony o znanych już od wczesnośredniowiecznych czasów grach praktykowanych podczas turniejów rycerskich czy jarmarków, z drugiej zaś o ogólnodostępnych dzisiaj grach planszowych. Strona spiel4us.de oferuje obecnie 108 pozycji³⁴, a od 1979 r. przyznawane są nawet specjalne wyróżnienia dla najlepszych niemieckojęzycznych gier planszowych i karcianych. W 2015 r. zwyciężcą *Deutsche Spiele Preis* w kategorii najlepszej gry społecznościowej dla dorosłych została gra *Auf den Spuren von Marco Polo* („Śladami Marco Polo”). Na miejscu drugim uplasowała się gra *Orlèans*, której tematem jest walka w średniowiecznej scenerii o tytułowe miasto³⁵. Nagrodę najlepszej gry dla dzieci zdobyła gra *Feuerdrache* („Smok ziejący ogniem”). Zaslugującym na uwagę fenomenem jest stoisko po części znanych, po części zaś popadłych w zapomnienie z biegiem stuleci XIII-wiecznych gier *die Spielmeisterei*. Najpopularniejsze z nich to *Alquerque*, *Mühle*, *Tanlero de Jesus*, *Tablut*, *Glückshaus*, *Gänsepiel*, *Wurfzabel* i *Byzantinisches Schach*³⁶. W umówionym terminie każdy zainteresowany ma możliwość nie tylko gry, ale też zapoznania się z jej historią, odtworzoną na podstawie znalezisk historycznych. *Die Spielmeisterei* bierze ponadto udział w wydarzeniach kulturalnych, o których mowa w dalszej części podejmowanych tutaj rozważań.

Średniowieczne jarmarki i turnieje rycerskie nie są wprawdzie zjawiskiem zupełnie nowym, trwają bowiem już od co najmniej 20 lat, jednak dzisiaj wydają się być szczególnie w modzie, ich liczba zaś i zasięg — w odpowiedzi na obserwowane powszechnie zainteresowanie i zapotrzebowanie — zaskakują jak jeszcze nigdy dotąd. W artykule pt. *Die neue Sehnsucht*, opublikowanym w lutym 2006 r. na łamach niemieckiego tygodnika „Der Spiegel” czytamy: „Żadnego święta wspólnotowego bez średniowiecznego jarmarku, żadnego jubileuszu miasta bez turnieju rycerskiego. Z ciemnej epoki historii zrobił się ogromny interes”³⁷. Od 1 marca 2009 r. działa w Niem-

³³ Anne Neukirchner, „Historisch wertvoll: Die zehn besten Mittelalterspiele”, <http://www.pcgames.de/Spiele-Thema-239104/Specials/Historisch-wertvoll-Die-zehn-besten-Mittelalterspiele-1112503/> (dostęp: 31.01.2016).

³⁴ <https://www.spiel4us.de/Mittelalter.html> (dostęp: 04.02.2016).

³⁵ <http://www.reich-der-spiele.de> (dostęp: 02.02.2016).

³⁶ <http://spielmeisterei.de/frameset.html> (dostęp: 29.01.2016).

³⁷ Florian Gless, „Die neue Sehnsucht”, *Der Stern* z 14 lutego 2016 r., <http://www.stern.de/politik/geschichte/das-mittelalter-die-neue-sehnsucht-3119444.html> (dostęp: 30.01.2016).

czech stowarzyszenie *Gelebtes Mittelalter* („Żywe średniowiecze”), którego celem jest umożliwienie w pierwszej kolejności dzieciom i młodzieży nie tylko poznania, ale również przeżycia i doświadczenia odległej historii. Wśród podejmowanych obecnie wielu inicjatyw, punkt szczytowy stanowi projekt wakacyjny *Gelebtes Mittelalter auf Burg Falkenstein*, imitacji średniowiecznej osady obronnej, zrealizowany w 2015 r. już po raz szósty. Podobnych stowarzyszeń istnieje w Niemczech wiele, jak chociażby stowarzyszenie *More Majorum, Medium Aevum Vitale* czy też *Die Tafelrunde*. Na stronie internetowej mittelalter-abc.de — internetowym kompendium wiedzy o średniowieczu — znajduje się lista 101 nazw grup i stowarzyszeń skupionych wokół dawnej epoki, natomiast na stronie allesklar.de pod hasłem *Ritter- und Mittelaltervereine* wyświetla się 125 pozycji. Najmłodsze z nich to m.in. *Mittelalterstammtisch Horchheim* założony w Lipsku w 2013 r. i liczący obecnie 120 członków, *Gefolge zu Herzogshart* działający od 2014 r. i liczący 19 osób lub zaprezentowany po raz pierwszy na *Octoberfest* 2015 (Święto Piwa) związek *Bovelzumft*. Do najciekawszych zaś należy oryginalna *die Grals-Familie*, czyli rodzina Gralów. Jest to średniowieczna grupa, założona przed 13 laty przez Michaela Marka, a właściwie rycerza Micheala Lwa, jak sam siebie nazywa. Grupa ma swoją siedzibę w pobliżu Berlina, w wiosce Dahlewitz. To, co wyróżnia ją na tle innych grup to fakt, że Michael żyje średniowieczem nie tylko okazjonalnie, np. podczas udziału w jarmarkach, lecz także prywatnie nie rozstaje się ze swym średniowiecznym strojem. Zamiłowanie do wieków średnich zrzesza obecnie 40 członków w różnym wieku, spotykających się regularnie w każdą sobotę. Celem zaś istnienia jest, jak mówi sam Michael — oficjalnie pasowany na rycerza — zatoczenie łuku pomiędzy przedwczoraj i dzisiaj³⁸.

Na stronie mittelalterkalender.de, informującej na bieżąco o wydarzeniach kulturalnych związanych ze średniowieczem, na rok 2016 już teraz przewiduje się ich 421, najwięcej w Nadrenii Północnej-Westfalii (63), Badenii-Wirtembergii (57) oraz Bawarii (49)³⁹. Inne godne zaufania źródło to strona markkalendarium.de. Zgodnie z jej danymi w 2015 r. w Niemczech odbyło się 964 historycznych jarmarków, najwięcej w czerwcu (150), lipcu (148) i sierpniu (150)⁴⁰. Jeszcze bardziej imponująco przedstawiają się dane założonej w 1995 r. średniowiecznej agencji *Sündenfrei*, będącej jednocześnie

³⁸ <http://www.deu-net.de/blankenfelde/ritter.html> (dostęp: 03.02.2016).

³⁹ <http://www.mittelalterkalender.info/mittelaltermarkt/nach-datum/mittelaltermaerkte-feste-alle-termine-2016.php> (dostęp: 02.02.2016).

⁴⁰ <http://www.markkalendarium.de/maerkte2015.php> (dostęp: 02.02.2016).

jednym z największych organizatorów znacznej części omawianych tutaj wydarzeń, szacującej ich liczbę w 2014 r. na 5 tys. Wśród grona najpopularniejszych i najlepszych tego typu imprez kulturalnych 2015 r., według zehn.de⁴¹, na pierwszym miejscu uplasował się festyn miejski *die Landshuter Hochzeit*⁴², co cztery lata powołujący do życia uroczystość zawarcia małżeństwa przez landshuckiego księcia Jerzego i polską królową Jadwigę Jagiellonkę w 1475 r. W 2015 r. ponad 2000 osób wspomogło czynnie, natomiast 2400 aktorów wcielonych w średniowieczne role wzięło bezpośredni udział w tym niezwykłym widowisku, przyciągającym regularnie około pół miliona widzów. Wszystko to odbywało się z detaliczną wręcz wiernością historii, czyniącą z wydarzenia widowisko historyczne. Dla porównania warto wspomnieć wydarzenie, które we wspomnianym rankingu zajęło drugie miejsce, a mianowicie turniej rycerski w Kaltenbergu, uznawany przez wielu za największe współcześnie tego typu wydarzenie. Doroczne widowisko przedstawiające zmagania dobra ze złem trwa przez cztery weekendy lipca, natomiast XIII-wieczna arena zamkowa o długości 70 i szerokości 30 metrów, oferująca około 10 tys. miejsc siedzących i 3 tys. miejsc stojących, stwarza autentyczne kulisy dla rycerskich potyczek. Turniej ten jednak to nie tylko rycerskie zmagania sił, lecz także angażujący wszystkie zmysły *Show, Open Air Festival*, pokaz akrobatyki jeździeckiej i żonglerki, muzyczna uczta serwowana przez gościnne zespoły, jedyny w swoim rodzaju plac zabaw dla dzieci. Pozostałe wydarzenia w kolejności, w jakiej uplasowały się na liście to: zawody rycerskie Maximilian w pobliżu miasteczka Horb am Neckar (Badenia-Wirtembergia) połączone z turniejem i jarmarkiem, jarmark średniowieczny w osadzie Satzvey (Nadrenia Północna-Westfalia), jarmark na wzgórzu zamkowym Buch (Bawaria), jarmark na zamku w Alsbach (Nadrenia-Palatynat), turniej rycerski w Maxlrain (Bawaria), turniej w Freienfels (Hesja) oraz turniej nocny na zamku Poppenheim (Bawaria). Wszystkie one kuszą urokiem, któremu coraz więcej osób nie potrafi się oprzeć.

3. NOWA TĘSKNOTA?

Udowadniając tezę o renesansie średniowiecza widocznym w tak wielu dziedzinach współczesnej kultury masowej, samoistnie rodzi się pytanie o to, co leży u jego podstaw. O próbach uzyskania na nie odpowiedzi

⁴¹ <http://www.zehn.de/die-10-schoensten-mittelaltermaerkte-in-deutschland-5474601-0> (dostęp: 02.02.2016).

⁴² „Wesele w Landshut” (przekład K.S.).

świadczą chociażby tytuły publikowanych w prasie artykułów, jak np. *Warum wir immer noch gern im Mittelalter leben*⁴³; *Schwert zieht. [...] Warum das Mittelalter auch im Fernsehen momentan so beliebt ist*⁴⁴; *Die Wurzeln des modernen Europa: Warum das Mittelalter noch heute gegenwärtig ist*⁴⁵. Rosnąca popularność średniowiecza jest zjawiskiem o tyle zadziwiającym, że epoka ta cały czas jeszcze nie cieszy się powszechnie dobrą opinią, pierwsze skojarzenia zaś najczęściej stawiają ją na równi z zacofaniem, bezprawiem i samowolą światowych i duchowych autorytetów. Christian Rohr w swojej publikacji *Alles so heldenhaft, grausam und schmutzig* zwraca uwagę — przede wszystkim, choć nie tylko — w odniesieniu do średniowiecznych jarmarków, uroczystości i turniejów rycerskich, a więc kultury rozrywkowej, na znaczenie gry i zabawy w życiu człowieka jako podstawowego elementu i koncepcji kultury ludzkiej. Wydarzeniom, o których mowa, będących konstrukcją wzajemnie na siebie oddziaływujących performance i autentyczności, przypisuje — podążając za myślą Rogera Cailloisa — pięć podstawowych kategorii:

1. Zabawa jako zajęcie dobrowolne, będące źródłem radości i przyjemności wynikającej z jej naturalnego charakteru.

2. Zabawa jako zajęcie wyizolowane w tym sensie, że rozgrywa się wewnątrz dokładnie określonych ram czasowych i przestrzennych, bezpiecznych dla uczestników.

3. Zabawa jako zajęcie, podczas którego spodziewać można się wielu niespodzianek (pomimo ustalonego wcześniej programu widzowie posiadają możliwość wolnego poruszania się i wyboru poszczególnych atrakcji).

4. Zabawa jako zajęcie samoorganizowane, tzn. jej zbiór reguł funkcjonowania, przyjętych na czas jej trwania, nie ma nic lub bardzo niewiele wspólnego ze światem zewnętrznym.

5. Zabawa (święto) jest zajęciem nieproduktywnym, mającym przede wszystkim wartość ideową⁴⁶.

Reasumując przedstawione kategorie, rodzi się spostrzeżenie, że wszystkie je łączy poszukiwanie pewnej rzeczywistości czy też świata zastępczego,

⁴³ „Dlaczego cały czas jeszcze chętnie żyjemy w średniowieczu” (przekład K.S.).

⁴⁴ „Miecz uderza. [...] Dlaczego średniowiecze obecnie jest tak popularne także w telewizji” (przekład K.S.).

⁴⁵ „Korzenie nowoczesnej Europy: Dlaczego średniowiecze jest obecne także dzisiaj” (przekład K.S.).

⁴⁶ Katharina B. Zappezauer, „kurzwil oder Entertainment. Ein einleitender Erklärungsversuch des Faszinosums ‚Mittelalterrezeption‘”, w: *Alles heldenhaft, grausam und schmutzig? Mittelalterrezeption in der Populärkultur*, red. Christian Rohr (Zürich, Berlin: Lit Verlag, 2012), 13–24.

kojarzonego z bezpieczeństwem i przyjemnością. Z ankiety przeprowadzonej przez Erwina Hoffmana na potrzeby jego rozprawy doktorskiej *Mittelalter-feste in der Gegenwart* („Współczesne uroczystości średniowieczne”) wśród aktorów występujących regularnie na średniowiecznych uroczystościach wynika, że zarówno ci, którzy w ten sposób zarabiają na życie (37%), dorabiają (37%), lub też ci, dla których jest to zajęcia czysto hobbistyczne (26%), w pierwszym rzędzie mówią o przyjemności i radości z bycie razem jako czynnikach ich determinujących⁴⁷. Przywoływany już wcześniej Sieburg mówi o współczesnym pesymizmie kultury i twierdzi, że urok średniowiecza leży w jego odmienności. W obliczu zmechanizowanego, zglobalizowanego i znajdującego się w nieustannym pędzie świata średniowiecze przedstawia się jako kontrastująca z nim prosta, zrozumiała, jasno skonstruowana i „spowolniona” rzeczywistość. W tym rozumieniu średniowiecze byłoby pewnym miejscem ucieczki, ostoją (*refugium*)⁴⁸. Podobnego zdania jest profesor Wolfgang Kaschuba, etnolog Uniwersytetu Humboldtów w Berlinie, twierdzący, że dzisiejszy boom na średniowiecze jest wyrazem zainteresowania tym, co obce w tym, co własne. Owo obce jest pewnym projektem konkurencyjny w odniesieniu do rzeczywistości⁴⁹. W wiekach średnich człowiek mógł wybrać jedną z wielu możliwych form bytu jako mnich, wojownik czy chłop i każda z nich posiadała określone, pewne i ważne miejsce w boskim planie zbawienia. Dokładnie taką szansę stwarzają gry komputerowe, jarmarki i turnieje, filmy i literatura — szansę zidentyfikowania się chociażby na krótki czas z jedną z tożsamości z niemal niewyczerpalnego ich średniowiecznego zasobu⁵⁰. Również wszechobecny w średniowieczu i będący na porządku dziennym wymiar transcendentalny, podporządkowanie wszystkich niemal dziedzin życia wyższym wartościom i prawdzie chrześcijańskiej, wiara stanowiąca odpowiedź na większość trapiących człowieka pytań, akceptacja autorytetów — to braki odczuwane przez człowieka XXI w. Współczesny minnesinger Nikolai de Treskow mówi, że kiedy wykonuje utwory miłosne średniowiecznych autorów Neidharda von Reuentala czy Waltera von der Vogelweide „daje ludziom to, czego łakną – marzenia”⁵¹.

⁴⁷ Tamże, 19.

⁴⁸ H. Sieburg, *Literatur des Mittelalters*, 211.

⁴⁹ „Mystik und Gefühle”, *Der Spiegel* z 24 czerwca 2016 r. (26/1996), <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-8939685.html> (dostęp: 03.02.2016).

⁵⁰ Matthias Heine, „Warum wir immer noch gern im Mittelalter leben”, *Die Welt* z 24 lutego 2008 r., <http://www.welt.de/kultur/article2623099/Warum-wir-immer-noch-gern-im-Mittelalter-leben.html> (dostęp: 02.02.2016).

⁵¹ Por. „Mystik und Gefühle”.

Wszystko to świadczy o nowej tęsknocie (niem. *die neue Sehnsucht*), jak obwieszcza to tytuł artykułu opublikowanego już w lutym 2001 r. w niemieckim magazynie „Stern”. Ważnym czynnikiem powstrzymywania obecnego boomu na średniowiecze są oczywiście korzyści finansowe, jakie przynosi ta „ogromna firma”⁵². Wzmiankowany już O.G. Oexle podkreśla również pokusę ucieczki w świat, w którym współczesny człowiek odnajduje to, za czym tęskni w życiu codziennym: naturalność, przejrzystość oraz samodzielnie upieczony chleb⁵³. Aleida Assmann zaś, światowa renomowana literaturoznawczyni i badaczka pamięci, potwierdza fakt, że każda terażniejszość szuka swojej przeszłości⁵⁴. Z perspektywy dzisiejszego zglobalizowanego świata określony wyraźnymi ramami świat średniowiecza staje się wręcz „idealnym miejscem schronienia”⁵⁵ ze stabilnymi zasadami, jasnymi wartościami i porządkiem dającymi poczucie bezpieczeństwa, gdzie przejrzystość wypiera chaos, zorientowanie na wspólnotę zaś konieczność liczenia na samego siebie. Średniowiecze staje się wręcz idyllą, przeciwieństwem zdigitalizowanego świata postępu i przełomu. Stefan Weinfurter, profesor historii średniowiecza na uniwersytecie w Heidenbergu, dodaje, że średniowiecze to świat budujący większe zaufanie, będący w końcu przeciwieństwem molocha współczesności⁵⁶. A co mówią sami fani średniowiecza? Przepadkowy regularny uczestnik średniowiecznych jarmarków mówi: „Piękne jest po prostu to, że ludzie są tutaj z własnej woli, i każdy jest właśnie w taki sposób, w jaki chce być. [...] Zawsze jest odprężająco [...] Nigdy nie ma teatru, żadnych bójek [...] Samemu automatycznie człowiek zwalnia, co pozwala mu poddać się wszystkiemu, co się dzieje”⁵⁷. Inna uczestniczka mówi: „Pewien ruch ucieczki może też z tej całej masowej konsumpcji. Wszystkiego ma się przesyty. A tutaj jest tak trochę jak *back to the roots*”⁵⁸. Psycholog mediów, Jo Groebel, obserwując reakcje publiczności filmu *Die Pilgerin* stwierdza:

Średniowiecze nas fascynuje, ponieważ ukazuje nam zupełnie inny egzotyczny świat, który jednak jest jednocześnie naszą własną historią [...] Średniowiecze

⁵² F. Gless, „Die neue Sehnsucht”.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Stefan Weinfurter, „Die Wurzeln des modernen Europa: Warum das Mittelalter noch heute gegenwärtig ist”, *Südkurier* z 25 listopada 2011 r.

⁵⁷ Arne Lichtenberg i Beatrice Warken, *Faszination Mittelalter*, w: <http://www.dw.com/de/faszination-mittelalter/a-17070727> (dostęp: 03.02.2016)

⁵⁸ Tamże.

oznacza przygodę, tajemniczość, mityczność, duchowość, religijność — wszystko to, za czym tęsknimy w naszych współczesnych czasach⁵⁹.

I to właśnie ten pozytywny obraz średniowiecza dominuje w postrzeganiu tej epoki przez współczesnych jej fanów, choć nie bazuje na konkretnej wiedzy i nie wynika z przesłanek, z jakich epokę tę doceniają chociażby historycy czy naukowcy. Miłośnicy średniowiecza — po części podświadomie — sięgają po dawaną epokę przede wszystkim w poszukiwaniu fundamentów — zarówno w społecznym, jak również duchowym aspekcie⁶⁰ — które pozwoliłyby im odzyskać orientację, poczucie bezpieczeństwa, utracone wartości i porządek, za którymi tęsknią i jednocześnie, których XXI wiek nie potrafi im zapewnić.

BIBLIOGRAFIA

- Die Rekonstruktion von Bauwerken: Schriftenreihe Stadtbild Deutschland e.V.*, red. Harald Streck. BoD – Books on Demand 2014.
- Die Zeit der Staufer. Geschichte – Kunst – Kultur: Katalog der Ausstellung*, red. Haussherr Reiner. Stuttgart: Landesmuseum Stuttgart, 1977.
- Ebert, Andreas. *Die jungen Alten. Best Ager als Zielgruppe im Marketing*. Hamburg: Bechelor + Master Publishing, 2014.
- Geschichte des Mittelalters für unsere Zeit: Erträge des Kongresses des Verbandes der Geschichtslehrer Deutschlands „Geschichte des Mittelalters im Geschichtsunterricht“*. Quedlinburg 20.–23. Oktober 1999, red. Rolf Ballof. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 2003.
- Gless, Florian. „Die neue Sehnsucht”. *Der Stern* z 14 lutego 2016 r. <http://www.stern.de/politik/geschichte/das-mittelalter-die-neue-sehnsucht-3119444.html> (30.01.2016)
- Heine, Matthias. „Warum wir immer noch gern im Mittelalter leben”. *Die Welt* z 24.20.2008 r. <http://www.welt.de/kultur/article2623099/Warum-wir-immer-noch-gern-im-Mittelalter-leben.html> (dostęp: 02.02.2016).
- Hoffmann, Detlef. „Authentische Erinnerungsorte oder: Von der Sehnsucht nach Echtheit und Erlebnis”. W: *Bauten und Orte als Träger der Erinnerung. Eine Erinnerungsdebatte und die Denkmalpflege*, red. Hans R. Meier i Mation Wohlleben, 31–46. Zürich: Hochschulverlag AG, 2000.
- Lichtenberg, Arne, i Beatrice Warken. „Faszination Mittelalter”. <http://www.dw.com/de/faszination-mittelalter/a-17070727> (dostęp: 03.02.2016).
- Moser, Gregor. „Wir wollen zum Nachdenken anregen”. *Südkurier* z 9 października 2015 r. <http://www.suedkurier.de/region/linzgau-zollern-alb/messkirch/8222-Wir-wollen-zum-Nachdenken-anregen-8220;art372566,8213171> (dostęp: 30.02.2016).

⁵⁹ Bernd Peters, „Mittelalter-Boom in TV und Kino: Darum faszinieren uns die düsteren Jahrhunderte so sehr”, *Express* z 4 stycznia 2014 r. <http://www.express.de/news/mittelalter-boom-in-tv-und-kino-darum-faszinieren-uns-die-duesteren-jahrhunderte-so-sehr--950722> (dostęp: 03.02.2016)

⁶⁰ G.O. Oexle, *Die Gegenwart*, s. 16.

- „Mystik und Gefühle”. *Der Spiegel* z 24 czerwca 2016 r. (26/1996). <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-8939685.html> (dostęp: 03.02.2016).
- Neukirchner, Anne. „Historisch wertvoll: Die zehn besten Mittelalterspiele”. <http://www.pcgames.de/Spiele-Thema-239104/Specials/Historisch-wertvoll-Die-zehn-besten-Mittelalterspiele-1112503/> (dostęp: 31.01.2016).
- Oexle, Otto Gerhard. *Die Gegenwart des Mittelalters*. Berlin: Akademie Verlag, 2013.
- Peters, Bernd. „Mittelalter-Boom in TV und Kino: Darum faszinieren uns die düsteren Jahrhunderte so sehr”. *Express* z 4 stycznia 2014 r. <http://www.express.de/news/mittelalter-boom-in-tv-und-kino-darum-faszinieren-uns-die-duesteren-jahrhunderte-so-sehr-950722> (dostęp: 03.02.2016).
- Pültner, Günther. „Der Begriff der Seele in der mittelalterlichen Philosophie am Beispiel des Thomas von Aquin”. W: *Der Begriff der Seele in der Philosophiegeschichte*, red. Hans D. Kleine, 197–208. Würzburg: Verlag Kögshausen & Neumann, 2005.
- Sieburg, Heinz. *Literatur des Mittelalters*, wyd. 2. Berlin: Akademie Verlag, 2012.
- Weinfurter, Stefan. „Die Wurzeln des modernen Europa: Warum das Mittelalter noch heute gegenwärtig ist”. *Südkurier* z 25.11.2011 r.
- Zepezauer, Katharina B.: „kurzwil oder Entertainment. Ein einleitender Erklärungsversuch des Faszinosums ‚Mittelalterrezeption‘”. W: *Alles heldenhaft, grausam und schmutzig? Mittelalterrezeption in der Populärkultur*, red. Christian Rohr, 13–26. Zürich, Berlin: Lit Verlag, 2012.

NETOGRAFIA

- <http://www.br.de/fernsehen/bayerisches-fernsehen/sendungen/jetztmalehrlich/jetztmalehrlich-mittelalter-faszination-128.html> (dostęp: 27.01.2016).
- <http://browsergames.spielen.de/strategie-browsergames> (dostęp: 01.02.2016).
- <http://free2play.chip.de/spiele/mittelalter/> (dostęp: 01.02.2016).
- <http://spielmeisterei.de/frameset.html> (dostęp: 29.01.2016).
- <http://www.amazon.de/mittelalter-spiele-pc-Games/s?ie=UTF8&page=1&rh=n%3A300992%2Ck%3Amittelalter%20spiele%20pc> (dostęp: 02.02.2016).
- <http://www.bergisches-dreieck.de/bergische-gesellschaft/projekte/erlebnisraum-schloss-burg.html> (dostęp: 05.02.2016).
- <http://www.campus-galli.de/> (dostęp: 30.01.2016).
- http://www.chip.de/artikel/Die-25-besten-Mittelalter-Onlinespiele_64206562.html (dostęp: 31.01.2016).
- <http://www.corsual.com/spiele/mittelalter/> (dostęp: 03.02.2016).
- <http://www.deu-net.de/blankenfelde/ritter.html> (dostęp: 03.02.2016).
- <http://www.edalon.de> (dostęp: 03.02.2016).
- <http://www.keap.umk.pl/archeologia-eksperymentalna.html> (dostęp: 31.01.2016).
- <http://www.marktkalendarium.de/maerkte2015.php> (dostęp: 02.02.2016).
- <http://www.mittelalerausstellungen.de/veranstaltungen/externe-veranstaltungen/> (dostęp: 31.01.2016).
- <http://www.mittelalterkalender.info/mittelaltermarkt/nach-datum/mittelaltermaerkte-feste-alle-termine-2016.php> (dostęp: 02.02.2016).
- http://www.museen-abenberg.de/desktopdefault.aspx/tabid-312/758_read-19105/ (dostęp: 31.01.2016).
- http://www.rnz.de/nachrichten/mannheim_artikel,-Reiss-Engelhorn-Museen-zeigen-1200-eigene-archaeologische-Funde-_arid,78646.html (dostęp: 31.01.2016).
- <http://www.reich-der-spiele.de> (dostęp: 02.02.2016).
- <https://www.spiele4us.de/Mittelalter.html> (dostęp: 04.02.2016).
- <http://www.stadtmuseum.de/ausstellungen/geschichten-und-befunde> (dostęp: 31.01.2016).
- <http://www.suedkurier.de/region/linzgau-zollern-alb/messkirch/8222-Wir-wollen-zum-Nachdenken-anregen-8220;art372566,8213171> (dostęp: 30.02.2016).
- <http://www.zehn.de/die-10-schoensten-mittelaltermaerkte-in-deutschland-5474601-0> (dostęp: 02.02.2016).

ON THE MODERN REVIVAL OF THE INTEREST IN THE MIDDLE AGES:
RENAISSANCE OF THE PAST AND ITS EXPRESSION
IN THE 21ST-CENTURY GERMAN POPULAR CULTURE

S u m m a r y

This article discusses an observable revival of the interest in the Middle Ages in Germany. This phenomenon — sometimes called medieval renaissance — manifests itself particularly in various areas of popular culture. To prove the thesis posed, the author analyses a handful of these areas, that is: exhibitions, historical reconstructions and imitations of medieval fortresses and settlements, social and computer games as well as reconstructed medieval fairs and chivalry contests. The article presents a survey of the past and present cultural events serving as evidence in favour of the main thesis. At the same time, the author asks about the reasons for this increased interest in the Middle Ages. Representative opinions of historians and other specialists, as well as fans of the Middle Ages seem to suggest one clear answer: the 21st-century man yearns for an alternative reality, dissimilar to the fast and noisy contemporaneity. The Middle Ages offer a shelter based on the strong foundations of the fixed medieval reality and the stable system of values.

Summarised by Katarzyna Socha

Key words: medieval renaissance; recognition of the Middle Ages; contemporary popular culture; the crisis of man in the 21st century; tracking back the roots.